

ANA OLOS

Despre autonomia umbrei

Autonomia umbrei (2011) de Ion Militaru¹, primea la finele lui 2013 premiul “Mircea Vulcănescu” al Academiei Române. În *Argument*, Ion Militaru avertiza asupra specificității cercetării sale, recunoscând că, deși umbra este o prezență cotidiană, o filosofie a ei poate părea suspectă, deoarece ea este “expresie maximă a inconsistentului desăvârșit” (9). Moto-ul cărții trimite la Platon, iar lectura sumarului ne convinge că filosoful atenian a fost cel care l-a condus pe autor spre alegerea temei de cercetare și nu arhetipul lui Jung.

Cartea este structurată pe secțiuni, prima, pornind de la „oroarea” lui Platon, urmărește genealogia umbrei prin invocarea scenei procesului lui Socrate (399 a. Chr.), acesta fiind condamnat pe baza unor false argumente, substituite de sofisti celor logice, devenind deci „umbre logice” (15). Astfel mitul umbrei ia naștere datorită argumentării sofiste (18). În mitul peșterii din *Republica* filosoful atenian pune problema relației dintre umbră și aparență și „harta distrugerilor ei”. Secțiunea a doua a cărții, referindu-se mai întâi la umbrele din Hades, explorează „perimetrul extins” al gândirii lui Platon în dialoguri. Comentarii interesante se află în paragrafele „Despre sensul străinului în dialogurile lui Platon”. Găsim și explicarea a ceea ce e teama de propria umbră și anume „extensia umbrei dincolo de orizontul accesibil controlului prin vedere” (69) și tocmai de aici rezultă perceperea ei ca autonomă. „Autonomizarea ei face din ceea ce este ce nu este” (ibid.), ajungându-se până la „poziția umbrei în creștinism”, unde umbra este mai puțin decât lucrul și renaște ideea că omul este măsura tuturor lucrurilor. Secțiunea a III-a ne conduce deja la „începutul original al modernității”. Introducerea se face prin intermediul scriitorului german Adalbert von Chamisso și a sa *Extraordinară poveste a lui Peter Schlemmil*. Concluzia analizei este că în modernitatea timpurie „umbra a devenit un bun economic”, căpătându-și valoarea abia în urma negocierii ei. În Secțiunea a IV-a, cea mai cuprinzătoare din carte, se arată că definiția de dicționar a umbrei „nu e altceva decât gazda pentru adevărul fizicii” ori relevantă este doar o metafizică a umbrei. De vreme ce „numai adevărul fizical constrânge umbra la dependență” și „restul semnificației umbrei se construiește prin infidelitate fecundă față de adevărul fizical”, „umbra este și autonomă” (112). Deși depinde de sursă, de unde și secundariatul ei, umbra transcende formele de sensibilitate *a priori* și depășește categoriile logice ale gândirii și nu se constituie din ce aparține acestei lumi. Dependentă de sursă, în mod paradoxal, umbra nu-i preia caracteristicile. Ba mai mult, susține autorul, „umbra este singura construcție pe teritoriul nimicului” (120). Fascinat de imposibilitatea de a plasa umbra în real sau în irealitate sau de a o raporta convingător la sursă, autorul o așază în „marea schismă dintre materialism și idealism”, între „existențele aparente”, sau între „mitologiile eșuate” ilustrate în basmele lui Andersen sau de personajul Peter Pan al lui James Barrie. Observația că în arta plastică modernă se renunță la „clarobscur”, despărțindu-se lumina de umbră, îl apropie pe autor din nou de ideea autonomizării ei,

¹ Ion Militaru e cunoscut pentru eseurile apărute în revista *Ramuri* și pentru cărțile sale cu o largă deschidere și accesibilitate, printre care *Europa faustică?* (Scrisul Românesc, 2003), *Înfrângerea lui Robinson* (2009), *Abstracția iubirii. Încercare de erodicee* (2010), sau *Nu-L cunosc pe acest om. Despre marea minciună și alte eseuri morale* (2014), apărute la Editura Academiei. Scrierile cercetătorului craiovean, pe lângă caracterul lor de specialitate, conțin comentarii pe teme filosofice de mare interes, cu referiri la cultură sau morală, nu arareori disecând opere literare.

sfârșind prin a susține, justificat, „posmodernitatea” umbrei, într-o lume de simulacre, în care arta renunță la unicitate, datorită tehnicii reproducerii în serie. De data asta referințele trimit la autori ca Virilio, Baudrillard, sau Walter Benjamin. În posmodernitate, susține autorul, „realul este înfrânt, estompat, dezarticulat, înțeles și prelucrat. El nu mai contează. Ceea ce precede interesează, fie că precedentul este reclama, structura biologică sau științifică, numărul sau figura. Cu alte cuvinte, înaintea realului a trecut umbra” (180). După această încheiere convingătoare, autorul mai adaugă o secțiune dedicată lui Nietzsche, cu referire la partea a doua din *Omenesc, prea omenesc*, anume *Călătorul și umbra sa*. Comentând dialogul introductiv dintre Zarathustra și umbra sa, Ion Militaru constată că la filosoful german umbra „nu este ceea ce vrea”, ba mai mult, călătorul o avertizează de „primejdia” care o pândește. Avertisment inactual în lumea postmodernă, unde raportul s-a inversat, am spune, primejdioasă devenind tocmai autonomia umbrei.

